

پنجمین میزگرد ایران و روسیه

پنجمین میزگرد ایران و روسیه در روزهای بیست و هشتم و بیست و نهم بهمن ۱۳۷۷ در تهران برگزار گردید که خلاصه‌ای از گزارش آن در زیر ارائه می‌شود.

در جلسه افتتاحیه میزگرد، که در ساعت ۹ صبح روز چهارشنبه بیست و هشتم بهمن و با تلاوت آیاتی از کلام‌الله مجید آغاز شد، ابتدا آقای ناصر ثقفی عامری رئیس مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز با خوش‌آمدگویی به میهمانان روسی، خلاصه‌ای از سوابق میزگردهای قبلی و موضوع میزگرد پنجم را بیان نمود.

پس از سخنان کوتاه آقای خوشرو، آقای سیدصادق خرازی معاون آموزش و پژوهش طی بیاناتی با مرور بر آثار فروپاشی شوروی سابق و تحولات جغرافیای سیاسی منطقه، اظهار داشت که امروزه ایران و روسیه در بسیاری از زمینه‌ها منافع و آینده مشترکی یافته‌اند و جمهوری اسلامی ایران در انتخاب دوستان خود از آزادی عمل کاملی برخوردار می‌باشد.

آقای خرازی به جنبه‌های مختلف همکاری‌های دو کشور اشاره نمود و تأکید کرد که روسیه برای ایفای نقش یک قطب جهانی از همراهی یک قدرت منطقه‌ای نظیر ایران که از جمله فضاهاى عمده تنفسی آن کشور در حوزه جنوبی شوروی سابق است، بی‌نیاز نمی‌باشد.

پس از پایان بیانات آقای خرازی، آقای شووالف سفیر روسیه در تهران طی سخنانی ضمن اشاره به ابتکار جناب آقای خاتمی در زمینه گفتگوی تمدن‌ها و سیاست دولت ایشان در تشنج‌زدایی در روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران، حمایت دولت روسیه از این ابتکار را اعلام و خاطر نشان نمود، در شرایطی که ایران در حال جستجو و یافتن امکانات و فرصت‌هایی جدید برای همکاری با جهان خارج می‌باشد، مهم است که این امکانات و فرصت‌ها با همکاری‌های بین این کشور و شرکای سنتی و دیرینه آن در تضاد نباشد.

در جلسه نخست میزگرد که پس از مدت کوتاهی بدنبال جلسه افتتاحیه و به ریاست آقای اکبری مشاور وزیر دفاع برگزار گردید و به ارزیابی جایگاه دو کشور در نظام بین‌المللی و بررسی آخرین تحولات اختصاص داشت، آقایان الکسیف مدیرکل وزارت امور خارجه روسیه، فیروز دولت‌آبادی مدیرکل کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و قفقاز و دکتر

سید حسین سیف‌زاده استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران سخن گفتند. آقای الکسیف به جنبه‌های مختلف روابط دو جانبه پرداخت و تأکید نمود که همکاریهای اقتصادی باید زیربنای همکاریهای دیگر باشد، ولی متأسفانه حجم مبادلات دو کشور در سال ۱۹۹۸ به ۵۴۶ میلیون دلار رسیده که حتی از میزان مربوط به سال ۱۹۹۷ نیز پائین‌تر می‌باشد.

نامبرده با اشاره به فعالیت‌های صورت گرفته توسط طرفین به منظور ارتقای سطح روابط دو جانبه، زمینه‌های مساعد همکاری دو کشور در مسائلی از قبیل همکاریهای علمی و فنی، تکمیل نیروگاه اتمی بوشهر، همکاری درخصوص نفت و گاز و راههای انتقال منابع انرژی منطقه آسیای مرکزی و دریای خزر را مورد تشریح قرار داد.

سپس آقای دولت‌آبادی پیوستگی و همبستگی حوزه‌های منافع ملی و امنیت ملی ایران و روسیه را در سطوح دو جانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی مورد بررسی قرار داده و حوزه‌های امنیت ملی را بشرح زیر برشمرد:

۱. حفظ مرزهای روسیه و جلوگیری از فروپاشی بیشتر؛
۲. حفظ جامعه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و تثبیت موقعیت روسیه در آن؛
۳. بقاء در بالکان و تثبیت موقعیت روسیه؛
۴. تنظیم رابطه مستقل با غرب؛
۵. حفظ ارتباط با شرکای شوروی سابق در شبه قاره هند، شرق آفریقا و خلیج فارس؛
۶. حفظ جایگاه تسلیحاتی روسیه در دنیا؛
۷. مقابله با توسعه ناتو؛
۸. حضور مؤثر در تحولات خاورمیانه و شمال آفریقا؛
۹. مقابله با نقش منطقه‌ای ترکیه؛
۱۰. مقابله با برتری جویی نفتی امریکا.

نامبرده تأکید نمود که پس از فروپاشی شوروی، اکثر کشورهای نزدیک به آن مجموعه، درصدد تبدیل سیستم دفاعی خود از جنگ‌افزارهای شرقی به تسلیحات غربی برآمده‌اند و در این میان تنها جمهوری اسلامی ایران است که تسلیحات غربی خود را با تسلیحات شرقی جایگزین می‌نماید.

پس از آن، آقای ثقفی عامری طی سخنانی تحت عنوان «روابط ایران و روسیه

تاچه حد راهبردی است؟» به موارد و شرایطی که دو کشور می‌توانند به موجب آن روابطی در حد راهبردی داشته باشند، اشاره نمود و در زمینه ملاقات‌های میان مقامات و رهبران دو کشور، هماهنگی هرچه بیشتر ایران و روسیه در مجامع بین‌المللی، ضرورت افزایش سطح فعالیت‌های اقتصادی دوجانبه و تلاش برای ایجاد اتحادیه اقتصادی حوزه خزر و مناطق پیرامونی آن، مطالبی بیان داشت.

در ادامه جلسه، آقای دکتر سیف‌زاده پیرامون جایگاه همکاری‌های ایران و روسیه در نظام جهانی سخن گفت و تأکید نمود که مهار روسیه و جمهوری اسلامی ایران در برنامه کاری غرب قرار دارد و در این میان، هر دو کشور لازم است تعریف مجددی از خود ارائه نمایند. سپس با مروری بر زمینه‌های تاریخی در روابط دو کشور، ضرورت بازنگری در تفکرات گذشته و تعدیل بعضی از مواضع نادرست را خاطر نشان نمود.

در جلسه دوم میزگرد که به موضوع دریای خزر اختصاص داشت و به ریاست آقای ماجدی معاون وزیر نفت در امور نفت و گاز دریای خزر تشکیل گردید، نامبرده به اتفاق خانم دکتر دره میرحیدر، استاد جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران و آقایان نامکین رئیس مرکز تحقیقات بین‌المللی و راهبردی روسیه و مرتضی ابوطالبی معاون اداره تأمین مالی، سرمایه و فن‌آوری وزارت امور خارجه صحبت نمودند.

آقای ماجدی در سخنان خود با اشاره به تلاش امریکا و سایر قدرتهای جهان برای نفوذ در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز، اظهار داشت که تاریخ نشان می‌دهد که سرنوشت نفت و گاز در کشورهای جهان و منطقه، همیشه توأم با نفوذ ابرقدرت‌ها بوده است و نگاهی به خلیج فارس و حوزه آسیای مرکزی و قفقاز مؤید این مطلب است که هر کجا منابع هیدروکربن یافت شود، جغرافیای آن منطقه دستخوش دگرگونی می‌گردد.

خانم دکتر دره میرحیدر نیز پیرامون «ایران و روسیه در فرآیند تحولات جغرافیای سیاسی منطقه» سخن گفت و افزود، در چنین فرآیندی، ایران و روسیه در رویارویی با فرصت‌های جدید به تجربیات مشترک دست یافته‌اند که همکاری نزدیک آنها را ضروری می‌سازد.

آقای نامکین نیز در باره «منافع روسیه و ایران در آسیای مرکزی و قفقاز» اظهار داشت

که ایران و روسیه مشترکات زیادی دارند، از آن جمله وابستگی زیاد هر دو کشور به نفت و گاز می‌باشد. توجه به تغییرات شدیدی که در قیمت نفت در بازار جهانی به وجود آمده و مسائل مربوط به حمل و نقل و انتقال منابع انرژی، از جمله مسائل مشترک ایران و روسیه است. نامبرده از اهمیت دریای خزر برای روسیه و ایران به عنوان دومین وجه مشترک دو کشور نام برد و خاطرنشان نمود که دو کشور وارثان عمده نظام حقوقی دریای خزر هستند و امروزه در پی ایجاد ساختار دیگری در این منطقه می‌باشند و عمده‌ترین مسئولیت را در این حوزه برعهده دارند.

آقای نامکین با اشاره به نقش و جایگاه ویژه ایران، به دلیل قرار گرفتن بین دو حوزه آبی مهم در جهان (دریای خزر و خلیج فارس)، تلاش قدرتهای بین‌المللی را برای نفوذ در منطقه خزر به عنوان دغدغه خاطر ایران و روسیه برشمرد و در مورد میزان ذخایر نفت و گاز منطقه تأکید نمود که به دلیل عدم برآورد درست از میزان منابع منطقه، تنها زمانی می‌فهمیم که چقدر نفت در منطقه وجود دارد که آخرین قطره آن را انتقال داده باشیم!

آخرین سخنران این جلسه، آقای ابوطالبی در باره خطوط انتقال نفت و گاز در آسیای مرکزی و قفقاز: پیچیدگی منافع، مطالبی را بیان داشت. وی با ذکر آمار و ارقام متعدد از میزان ذخایر و تولید نفت در سطح جهان و منطقه، چنین اظهارداشت که با توجه به نیاز منطقه به نفت و حجم نفت و گاز استخراج شده در منطقه، لزومی به صدور نفت به خارج از منطقه نیست و نفت و گاز بدست آمده تکافوی نیازهای منطقه را می‌نماید و قابل جذب در منطقه می‌باشد.

در پایان جلسه، سؤالاتی درخصوص سیاست دوگانه روسیه در مسأله خطوط لوله انتقال نفت و گاز منطقه مطرح گردید که از سوی طرف روسی پاسخ داده شد و تأکید گردید که چنین سیاست دوگانه‌ای وجود ندارد و مباحث اخیر در دومای روسیه مؤید این نکته است. سومین جلسه میزگرد نیز با موضوع دریای خزر و به ریاست آقای مشایخی عضو هیأت مدیره کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران برگزار گردید. در این جلسه، ابتدا آقای مرادی سرپرست اداره دوم کشورهای مستقل مشترک‌المنافع تحت عنوان «چشم‌انداز همکاری ایران و روسیه در دریای خزر» صحبت نمود و اظهار داشت که دریای خزر برای روسیه و ایران از

اهمیت بیشتری برخوردار است زیرا این دریا حلقه ارتباط دو کشور و حلقه اتصال سیاستهای غرب در مجموعه شوروی سابق است. سپس در سه محور جغرافیای سیاسی دریای خزر و روندهای موجود، نظام حقوقی خزر و راهبرد خطوط انتقال انرژی خزر مطالبی را بیان داشت. آخرین سخنران جلسه سوم و نخستین روز میزگرد مشترک ایران و روسیه، آقای محمد سریر رئیس مرکز مطالعات اقتصاد بین‌الملل و انرژی دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی بود که تحت عنوان «ایران و روسیه و سیاست خطوط انتقال انرژی از دریای خزر» سخنرانی نمود و پس از اشاره به مسائل متعددی که در این زمینه مطرح می‌باشد، اظهار داشت که تشکیل کنسرسیومی از کشورهای منطقه دریای خزر برای بهره‌برداری از منابع انرژی این دریا نظر جالبی است که حائز توجه می‌باشد.

پس از خاتمه سخنرانی‌ها، آقای مشایخی مطالب سخنرانان را چنین جمع‌بندی نمود:

۱. اهمیت سیاسی - امنیتی دریای خزر برای کشورهای منطقه؛
۲. موقعیت جغرافیایی سیاسی دریای خزر در مبادلات سیاسی و بین‌المللی؛
۳. اهمیت منابع انرژی این منطقه برای کشورهای ساحلی آن؛
۴. توجه به حساسیت زمانی و نگرانی سخنرانان از برخی تصمیم‌های کشورهای منطقه؛
۵. تأکید بر ضرورت همکاری و همگرایی منطقه‌ای؛
۶. نگرانی از حضور کشورهای خارج از منطقه در آن؛
۷. ایجاد کنسرسیومی از کشورهای منطقه خزر برای بهره‌برداری از منابع انرژی منطقه. در پایان، مطالبی در زمینه تمسک آمریکا به موضوع نفت و گاز برای نفوذ در منطقه، تعلل شرکت‌های نفتی در بهره‌برداری از منابع منطقه و مشکلات موجود بر سر راه آنها و تأثیر این امر بر توسعه و پیشرفت منطقه، بیان گردید. همچنین در خصوص سایر منابع ارزشمند دریای خزر (ماهیان خاویاری) مطالبی گفته شد.

جلسه چهارم میزگرد با موضوع همکاریهای اقتصادی دو جانبه، در ساعت ۹ صبح روز پنجشنبه بیست و نهم بهمن ۱۳۷۷ (دومین روز میزگرد) و به ریاست آقای دکتر نقره‌کار شیرازی رئیس دانشکده روابط بین‌الملل و عضو هیئت رئیسه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران تشکیل گردید. در این جلسه، آقای محتشمی مدیرکل روابط اقتصادی دو جانبه پیرامون

«بررسی روابط اقتصادی دو کشور: فرصت‌ها و موانع»، خانم مامدوا رئیس بخش ایران در مؤسسه خاورشناسی روسیه درخصوص «تجربه ایرانی توسعه اجتماعی و اقتصادی در شرایط مدیریت اسلامی و اهمیت آن برای روسیه» و آقای باریسف کارشناس مرکز تحقیقات بین‌المللی و راهبردی روسیه در مورد «دورنمای روابط اقتصادی ایران و روسیه» صحبت نمودند.

بطور کلی، هر سه سخنران نکات بسیار خوبی را در باره مسائل اقتصادی فیما بین مطرح کردند. آقای محتشمی فرصت‌ها و موانع را برشمرده و اظهار داشت که اگر به این فرصت طلایی فعلی که در اقتصاد منطقه وجود دارد، در شرایطی که هر دو کشور دچار مشکلات اقتصادی هستند، توجه بشود، بسیاری از مسائل قابل حل خواهد بود.

مشکل تعرفه‌های ترجیحی و تقویت بخش خصوصی هر دو کشور، تسهیل قوانین و مقررات گمرکی، از جمله نکات عنوان شده توسط سخنرانان بود.

جلسه پنجم میزگرد به منظور پی‌گیری موضوع جلسه قبل و به ریاست آقای نهاوندیان معاون وزیر بازرگانی تشکیل گردید و در آن آقایان دکتر موسوی مدیرکل هماهنگی‌های اقتصادی راهبردی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران و ماچاوارایانی از مؤسسه اقتصاد جهانی و مناسبات بین‌المللی فرهنگستان علوم روسیه به ترتیب درخصوص «روند جهان‌گرایی و نگاه مشترک ایران و روسیه» و «دورنمای توسعه روابط اقتصادی روسیه و ایران» سخن گفتند.

در مورد روند جهان‌گرایی گفته شد که این روند یک روند صرف اقتصادی نیست. این روند با دو چالش هویت ملی و فرهنگی کشورها و روند منطقه‌گرایی روبروست. در هر حال هیچ راهی برای دور شدن از روند جهان‌گرایی و یا جلوگیری از آن وجود ندارد.

جلسه ششم میزگرد که به موضوع همکاری‌های ایران و روسیه در آسیای مرکزی و قفقاز اختصاص داشت، به ریاست آقای ثقفی‌عامری رئیس مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز تشکیل گردید و در آن، آقای ویشنیاکوف رئیس کمیته فرعی حقوق بین‌الملل دوامی‌کشوری، خانم دکتر الهه کولایی مدیرکل آموزش و استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، آقای دکتر محمدرضا ملکی پژوهشگر ارشد دفتر مطالعات و آقای داود چرمی معاون

مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز سخن گفتند.

لزوم توجه جمهوری اسلامی ایران به تعداد آرایبی که در دومای روسیه از هر نوع طرحی برای گسترش روابط دو کشور حمایت می‌کنند (تعداد ۲۵۰ رأی از مجموع آرای دوما)، جایگزین شدن دید خوش‌بینانه نسبت به غرب و مقاصد و اهداف آمریکا در مورد روسیه با دید واقع‌بینانه، ارزیابی مجدد از روابط روسیه با کشورهای اروپایی و آمریکا از یک سو و کشورهای آسیایی و خاورمیانه و ایران از سوی دیگر، مکمل بودن اقتصاد ایران و روسیه، ایفای نقش منفی در روابط ایران با کشورهای منطقه و از جمله روسیه توسط اسرائیل، به منظور تحقق اهداف و نیات رژیم صهیونیستی، زمینه‌های مساعد و موانع موجود بر سر راه همکاری‌های ایران و روسیه در آسیای مرکزی از جمله موارد مهم مطرح شده در این جلسه بودند.

جلسه هفتم میزگرد در دنباله موضوع جلسه قبل و به ریاست آقای دکتر عراقچی به عنوان جلسه اختتامیه تشکیل گردید. در این جلسه، آقایان نامکین رئیس مرکز تحقیقات بین‌المللی و راهبردی روسیه، عنایت‌الله رضا محقق ارشد وابسته به دفتر مطالعات و عباس ملکی رئیس مؤسسه مطالعات دریای خزر به ترتیب تحت عناوین «منافع روسیه و ایران در آسیای مرکزی و قفقاز»، «تحولات در قفقاز و زمینه‌های همکاری ایران و روسیه» و «ایران و روسیه، همسایگانی بدون مرز زمینی» مطالبی را بیان داشتند.

در پایان جلسه، آقای عراقچی مطالب مطرح شده را در دو محور خلاصه نمود:

اول - مواردی که دو طرف تفاهم داشته و دارای اشتراکاتی هستند؛

دوم - نگرانی‌هایی که در بعضی از موارد وجود دارد.

در زمینه اشتراک نظرات به موارد زیر اشاره شد:

۱. در بحث نظام نوین بین‌الملل که در حال شکل‌گیری است، دو طرف این تفاهم را دارند که با هر نوع سلطه و نظام تک‌قطبی مخالفت نمایند و تمایل خود را به جهان مبتنی بر نظام دموکراتیک ابراز دارند.

۲. دو طرف در خصوص همکاری‌های منطقه‌ای به لزوم تداوم این همکاری‌ها در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز تأکید داشتند و آن را به منظور دستیابی به یک محیط امن که منافع هر

دو کشور را تأمین نماید، ضروری دانستند.

۳. دو طرف باید از رقابت در آسیای مرکزی خودداری نموده و بجای آن همکاری‌های خود را براساس منافع ملی خود ادامه دهند.

۴. از طرف هر دو کشور بر تداوم همکاری‌های آنها در مسأله دریای خزر و لزوم تعیین هرچه سریعتر نظام حقوقی این دریا در کوتاه‌ترین زمان ممکن و با اجماع نظر کشورهای ساحلی آن تأکید گردید.

۵. درخصوص منابع انرژی دریای خزر و بهره‌برداری عادلانه از آن، طرف ایرانی پیشنهاد نمود تا کنسرسیومی از کشورهای ساحلی این دریا تشکیل شود.

۶. تشکیل گروه‌های دوستی پارلمانی بین دو کشور مورد تأکید قرار گرفت.

۷. هر دو طرف ضمن اعلام عدم رضایت از سطح فعلی روابط اقتصادی دو جانبه، خاطرنشان نمودند که این روابط در سطح مطلوب نبوده و زمینه‌ها و امکانات موجود در حدی است که تلاش‌های بیشتری را می‌طلبد.
در مورد نگرانی‌ها نیز گفته شد:

۱. بحث نگرانی عمده از طرف سخنرانان ایرانی، درخصوص ابهام موجود در مواضع روسیه بود و خاطرنشان گردید که تناقضاتی در رفتار سیاسی روسیه وجود دارد.

۲. عدم اعتماد ناشی از این مواضع و لزوم جایگزین ساختن آن، با اعتماد متقابل مورد تأکید قرار گرفت.

۳. درخصوص وجود نیروهای فرامنطقه‌ای، ضمن مباحث مختلف، بحث اسرائیل از طرف ایران و موضوع پان ترکیسم از هر دو طرف مطرح گردید. همچنین، حضور آمریکا در آسیای مرکزی و قفقاز و تلاش آن کشور در مسأله نفت منطقه از جمله موارد نگران‌کننده برای هر دو طرف محسوب می‌گردد.

سعید نقی‌زاده

مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز